

As outras

Vilanova dos Infantes

dous municipios de
Valladolid e Cidade Real
comparten toponimia
coa vila dos zapateiros
e da Virxe do Cristal

Texto e fotografías: **Antonio Piñeiro**

No mes de xullo de 1916, máis concretamente o día 16, a corporación municipal de Vilanova dos Infantes, que aínda que na fala coloquial continuaba a utilizar, loxicamente a lingua galega e con ela o topónimo co que dende tempo inmemorial viñan denominando ó seu pobo –é dicir “Vilanova”–, ó pasar esta ó papel oficial transformábase de contado en “Villanueva de los Infantes”, decidiu –sen ningún expediente previo que se coñeza– transformar a lingua oral en norma administrativa e concluír en que a partir daquel día de verán a súa singular aldea, aquela á que lle cantara Curros –“Vilanova dos Infantes é vila de grande sona, non hai zapateiros no mundo que batan mellor a sola...”–, había deixar de ser “Villanueva de los Infantes” e pasar a ser coñecida tamén nos papeis municipais como Vilanova.

Os acordantes desta decisión, tal e como quedou reflectido na acta municipal daquel día, foron Ricardo Varela Méndez, que actuaba naquel intre como alcalde, ó que acompañaron Manuel Flores, Eliseo Bouzas, Juan Devesa e Manuel Fernández en calidade de concelleiros, dando fe do acto administrativo o secretario municipal, Cipriano González.

Se houbo ou non houbo razón obxectiva para tomar ese acordo só o saben os responsables do mesmo, xa que logo, por máis que un trate de procurar razóns nas actas plenarias previas do mesmo libro rexistral,

non aparecen nelas debates ou mocións que fagan pensar nesa necesidade.

A modo de lenda popular si que se conserva, sen embargo, na memoria dos máis vellos do lugar, que seica había un continuado problema de intercambios –mellor dito, de perdas– de cartas que viaxaban por España adiante nos vellos trens da época e en moitos casos nos burros ou cabalos dos carteiros, de aquí para acolá, confundindo as diferentes “Villanuevas” que se reparten pola longa e larga xeografía do país e dun xeito moi especial por outras dúas localidades que tiñan exactamente a mesma denominación terminal en nome e sobrenome có pobo de Xácome Mascareñas, Martiño e Xan de Ventrases. É dicir, a Villanueva de los Infantes da provincia de Valladolid, así como aquel “lugar de la Mancha” de cuxo nome Cervantes non quixo lembrarse e que é a actual Villanueva de los Infantes de Ciudad Real.

Velaí a razón de ser final pola que, no próximo ano cumpriranse nada máis e nada menos ca 100 anos, o daquela aínda municipio de Vilanova dos Infantes se converteu no, probablemente, primeiro municipio galego que fixo norma administrativa da voz popular e decretou a galeguización oficial do vello nome castelanizado “Villanueva de los Infantes” en Vilanova dos Infantes.

Vaia, como homenaxe os responsables municipais daquela, a transcripción literal da acta municipal daquel día, que paga a pena reproducir e que di así:

“Sesión de 16 de julio de 1916.

En las consistoriales de Vilanova, a diez y seis de Julio de mil novecientos diez y seis; reunidos los señores concejales cuyos nombres al margen se expresan, bajo la presidencia del Sr. Alcalde, don Ricardo Varela Méndez, se dio lectura al acta de la anterior y fu,e aprobada por unanimidad.

Acto continuo, por el Sr. Presidente se dio cuenta que, estando próximo el día 25 y 26 del actual, días en que el Ayuntamiento celebra a costa del presupuesto municipal el aniversario de la aparición de la Santísima Virgen del Cristal, procede que en el año actual como desde tiempo inmemorial lo viene haciendo el municipio, lo haga.

La corporación acuerda: que por cuenta de lo consignado en el presupuesto del año corriente, capítulo 9º, artículo 3º de gastos, se celebren dichos festejos en los días arriba indicados a cuyo efecto nombran al alguacil portero de esta corporación, don Ildefonso Araujo para que se encargue de los mismo según es costumbre, utilizando la partida consignada en los referidos capítulos y artículo, haciendo, si posible fuese, las ceremonias que sea posibles, y se levanta la sesión, y firman los señores concejales concurrentes a ella, de los que yo, el secretario, certifico.”

Como se ve, a galeguización do topónimo non contou con máis acordo có da transcripción en galego da localización do acto e que ven podería ser un simple erro de escritura se non fose porque a partir dese día o Concello de Vilanova non volve utilizar o topónimo en castelán nada máis ca en cuestións moi puntuais –que si teñen explicación no vello costume da utilización escrita do termo en castelán– ata que no mes de xaneiro de 1927 o municipio pasa a formar parte a tódolos efectos do municipio de Celanova.

Explicada, así, dun xeito fuxidío, a razón da centenaria galeguización do topónimo –que tempo

haberá de conmemorar- suxíreselle a calquera saber cómo son, onde están e o por qué da súa denominación exactamente igual, das outras dúas localidades, ás que segundo Xosé Luís Médez Ferrín deberíamos engadir outra pequena freguesía en Portugal, concretamente moi preto de Barcelos, que tamén porta garrida o nome de Vila Nova dos Infantes.

O NOME DE VILANOVA DOS INFANTES

Previamente, sen embargo, deteñámonos na razón de ser do nome. É dicir cómo xurdiu o mesmo, cando menos, no caso da “nosa” Vilanova dos Infantes.

Son moitas as interpretacións que se teñen feito respecto do nome orixinal de Vilanova, agora comunemente aceptado como “Vilanova dos Infantes”. Interpretacións non exentas de lendas, como é aquela que fala dun presunto parto múltiple por parte dunha veciña da vila que foi quen de traer ó mundo dunha sentada a nada máis e nada menos que a “once fillos”. Ou aqueloutra que di que as fillas do rei de León, Alfonso IX (a voz popular alude ó mesmísimo Alfonso X) pasaron tempadas no mosteiro fundado por Ilduara Eiriz, antes de que as súas inquilinas marcharan para Allariz.

O caso é que segundo foi estudado polo filólogo Ramón Lorenzo a partir duns documentos datados en 1358, 1369 e 1407 e descubertos por Xosé Benito Reza na igrexa de San Munio de Veiga, o topónimo ía acompañado da súa determinación en feminino, “eliminando a posibilidade que se ten formulado de que fose a forma masculina *dos Infantes*”.

A razón estriba en que na época medieval “infante é forma indiferente para masculino e feminino”, tal como recollen os documentos coa forma “Villa Noua das Jnfantes”, polo que o trazo que marcaba a femiñidade do topónimo era a partícula “das”.

O tempo, sen embargo, foi facendo que o neutro “Infantes” fose entendido polo común como un substantivo masculino, polo que a contracción acabou mimetizándose co substantivo e a denominación feminina mudando nunha extensión toponímica masculina.

Igrexa de Villanueva de los Infantes (Valladolid)

Non se trata, pois, agora de estudar por qué as outras dúas Villanuevas de los Infantes foron bautizadas así no seu momento, pero si de saber algo máis delas.

VILLANUEVA DE LOS INFANTES (VALLADOLID)

Ó leste da capital vallisoletana, a pouco máis de 20 km desta e seguindo a ribeira norte do río Esgueva pola terra chan de Valladolid, ó pé da estrada atópase un cunha pequena poboación denominada así, Villanueva de los Infantes, que realmente aínda que é termo municipal, supera en moi pouco número o cento de habitantes.

Segundo a descripción oficial recollida na súa páxina web, esta Villanueva de los Infantes no século XVI pertencía ás infantas de Huelgas de Burgos. Conserva un único vestixio nobiliario, que é o escudo da familia Rodríguez de Ubierna.

Praza do Concello

Outra fachada da Praza Maior da primeira aldea de Villanueva de los Infantes (Valladolid)

A igrexa parroquial de Santa María a Maior é de estilo mudéxar do século XV. Nela teñen sido descubertas unhas interesantes pinturas de tipo prerrománico.

O nome de Villanueva de los Infantes procede, polo que se sabe, dunha casa onde se di que no seu momento viviron as Infantas de Burgos, conservándose aínda hoxe algún vestixio desa casa que o testemuña.

De interese para o visitante ó que lle cadre pasar por alí, aparte das escolas de pedra franca e a casa do concello, do século XIX, é a igrexa de Santa María la Mayor, que está levantada sobre unha construción románica do século XII. O edificio actual é de estilo gótico-mudéxar do século XV, como evidencian as ménsulas de rolos sobre as que se sostén a cuberta da súa única nave. No século XVII foi obxecto dunha serie de reformas de estilo herreriano e posteriormente, como queda dito, foron descubertas unhas importantes e antigas pinturas sobre a parede, que estaban recubertas de xeso. O edificio posúe, ademais, unha torre anexa.

Polo demais, a aldea –por que no fondo non deixa de ser unha aldea das moitas que Castela reparte polas súas planicies- non pasa de ser un grupo de casas de adobe e pedra, onde o río constitúe un espazo altamente atractivo, que permite un paseo tranquilo pola súa vera.

Como única festa principal, o día 8 de setembro celebran a Virxen de la Torrecilla, onde as jotas e a procesión coa virxe, dan paso ás verbenas e a algarabía. Máis ou menos como acontece nas festas da Virxe do Cristal, unha semana despois.

E máis alá da información oficial, o certo é que unha visita a esta pequena Villanueva de los Infantes non deixa de ser un pequeno paseo polo silencio das terras de Castela, seguindo paseniño o curso do río Esgueva que tanto nome lle ten dado ós viños da Ribera del Duero. O mesmo silencio que se palpa nunha tarde de primavera, na propia aldea cuxos veciños viven basicamente da gandería e da agricultura e que se concentran na Plaza Mayor, onde se asenta o edificio da Casa do Concello, xusto por detrás da igrexa.

Templo Parroquial de Villanueva de los Infantes (Ciudad Real)

VILLANUEVA DE LOS INFANTES (CIUDAD REAL)

Outra cousa ben diferente é a Villanueva de los Infantes de Ciudad Real. Para chegar a ela hai que atravesar unha das ramas fundamentais da Ruta del Quijote.

Situada no sureste da provincia, no centro da comarca do Campo de Montiel, a máis de 100 km de distancia da capital e a pouco máis de 30 da vila de Valdepeñas e relativamente preto, así mesmo, das coñecidas Lagunas de Ruidera, non fai falla coñecer moito da historia de Villanueva de los Infantes para, o chegar a ela, decatarse de que o lugar arrecende historia por tódalas beirarrúas e soborda patrimonio polo resto dos seus recantos.

A vila conta na actualidade con preto de sete mil habitantes e, como acabo de sinalar, constitúe un importante conxunto histórico representativo do barroco e do renacemento manchego. O trazado urbano é moi simétrico e ofrece numerosos lugares de interese arquitectónico. Destacan numerosos edi-

ficios civiles, relixiosos, pazos e casas populares de gran beleza. Nas súas fachadas consérvanse máis de 250 escudos.

Dende hai once anos a vila de Villanueva de los Infantes recibe o nome de “El Lugar de la Mancha”, é dicir, daquel lugar de “cuxo nome” Miguel de Cervantes non quixo lembrarse. E isto é así porque no ano 2005, con motivo do IV centenario da publicación da primeira parte do Quijote, un equipo científico multidisciplinar da Universidade Complutense de Madrid, integrado por dez expertos en Xeografía, Historia, Filoloxía, Socioloxía, Matemáticas e Ciencias da Información, dirixido polos catedráticos de Socioloxía Francisco Parra Luna, de Relacións Internacionais, Santiago Petschen e o literato Manuel Fernández Nieto publicaron un estudio interdisciplinar baixo o título “El lugar de la Mancha es... El Quijote como un sistema de distancias/tiempo”, baseado no cálculo de distancias e tempos que Cervantes relata nas andanzas de don Quijote e nas referencias que o mesmo fai de tardanza entre aquel lugar sen nome e outras localidades dos arredores que Cervante si cita no famoso

e variadas obras da súa historia”, e que o converteu nun dos escritores máis destacados do Siglo de Oro Español.

O insigne escritor e poeta frecuentou ó longo da súa vida a localidade de Villanueva de los Infantes onde acostumaba a deparar cos diferentes persoeiros do campo do humanismo que tamén se daban cita daquela na cidade, capital de Gobernación do Campo de Montiel. Por esta e por outras razón, moitas das súas obras están datadas en Villanueva de los Infantes. Algunhas delas son “De los remedios de cualquier fortuna”, “Excreción contra los judíos”, etc.. E nesas terras manchegas será onde lle pon fin a “La vida de Marco Bruto y otras obras en verso”, cando no ano 1643, achacoso e enfermo, decidiu retirarse definitivamente á Torre de Juan Abad, para falecer finalmente en Villanueva de los Infantes, no convento dos Dominicos, o 8 de setembro de 1645.

“...Que me apretó tanto mi mal en estos días, que determiné llevar mi cuerpo al convento de Santo Domingo, de esta villa, por la devoción que yo le tengo a la religión, a su santo patriarca y al angélico doctor, pareciéndome que para vivir o morir era toda la buena disposición que podía desear. En entrando a la casa parece que resucité y diéronme los

libro e que finalmente lle outorgou precisamente a Villanueva de los Infantes o honor de ser fixado como o lugar da Mancha escollido por Cervantes como patria pequena de don Quijote e Sancho.

Pero, máis alá desa circunstancia, que xa de seu lle concede a esta Villanueva de los Infantes un lugar preferencial na literatura española, aínda hai outra que reforza esa condición de vila literaria que centra unha boa parte da súa actividade cultural anual precisamente no ámbito das letras.

Francisco de Quevedo y Villegas, que, se ben, naceu en Madrid no ano 1580, morreu en Villanueva de los Infantes no ano 1645. Como é ben sabido e así o explican no portal informativo do municipio, foi este un “culto, libre e insobornable que lle legou á literatura universal unha das máis vastas, complexas

padres della una celda admirable, y todo los doctos y religiosísimos me asisten, de manera que tengo grandes esperanzas y breve convalecencia” (Así se manifestaba, Quevedo y Villegas, o día 5 de abril de 1645).

O seu corpo foi inhumado na Cripta dos Bustos da parroquia de San Andrés e, posteriormente case un século despois, tódolos restos que había nesa cripta foron trasladados á Sala Capitular do templo e alí , permaneceron ocultos ata o ano 1955. Finalmente, os seus restos foron identificados no ano 2007 por un equipo da Escola de Medicina Legal da Universidade Complutense de Madrid.

A omnipresencia de dous autores tan fundamentais da literatura española e universal fixo que, con motivo do 400 aniversario do nacemento do poeta promovesen a constitución en Villanueva de los

Casa Consistorial de Villanueva de los Infantes (Ciudad Real)

Infantes da Orde Literaria “Francisco de Quevedo”, concretamente o día 7 de abril de 1980.

Dende entón, e van xa 35 anos, esta orde literaria celebra nos “atardeceres” do mes de agosto un Certame Poético Internacional que cada ano prestixia máis á propia orde, así como a Villanueva de los Infantes.

A finais de cada mes de agosto e coincidindo coas tradicionais feiras e festas da localidade celébrase o acto principal para a lectura dos traballos premiados, a investidura dos cabaleiros e a entrega dos premios no patio central dos claustros do Convento de Santo Domingo, con cerimonia e indumentaria ó uso e costumes do século XVII. Como complemento a todo elo, a orde literaria acostuma a convidar a un persoeiro erudito e coñecido, que diserta anualmente, como mantedor do certame.

Queda por describir o lugar sobre o que Méndez Ferrín me leva alertado algunhas veces e co que, por máis que sexa o que se atopa xeograficamente máis preto, aínda non din e, polo tanto non puiden fotografar.

Panorámica da Praza Maior de Villanueva de los Infantes (Ciudad Real)

Tempo haberá, sen embargo, para localizalo e completar o cuarteto. En canto, sirva esta apurada referencia para provocar que, senón de pé feito, cando a calquera que lea isto e que sexa un admirador da nosa Vilanova dos Infantes lle cadre pasar por preto, collan o desvío axeitado e se acheguen a calquera destas dúas irmás da Vilanova matriarcal de Curros Enríquez e se acheguen a elas. Con toda seguridade -cal cal polas súas propias circunstancias- ningunha delas o deixará indiferente.